

DOI 10.57589/srl.v70i3.4042

UDK 398.9(=163.6):004.773

Nataša Jakop

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša

natasa.jakop@zrc-sazu.si

VPLIV DRUŽBENIH OMREŽIJ NA RABO PAREMIOLOŠKIH ENOT: NA PRIMERU ENOT S SESTAVINO *KRUH*¹

Paremiološke enote (paremije) se v sodobni slovenščini uporabljajo v različnih tipih besedil družbenih omrežij. V prispevku analiziramo, kateri dejavniki vplivajo na njihovo rabo na družbenih omrežjih. V empirični analizi se omejimo na paremiološke enote s sestavino *kruh*. Parametri, ki jih v analizi upoštevamo, so: vrsta in specifika družbenega omrežja, splošna poznanost oz. pogostnost rabe paremiološke enote v sodobni slovenščini ter lastnosti, povezane s kontekstualno umeščenostjo paremiološkega žanra v besedila družbenih omrežij.

Ključne besede: frazeološka sestavina *kruh*, paremiološki žanr, korpus *Janes*, korpus *Pregovori*, paremiološka variantnost

Paremiological units (paremias) are used in contemporary Slovenian in various types of texts in social networks. This article analyzes factors that impact their use in social networks. The empirical analysis is limited to paremiological units with the component *kruh* (Eng. *bread*). The parameters taken into account in the analysis are: type and specificities of the social network, general familiarity with or the frequency of use of paremiological units in contemporary Slovenian, and the features related to the contextual use of the paremiological genre in the texts of social networks.

Keywords: phraseological component *kruh* (Eng. *bread*), paremiological genre, *Janes* corpus, *Proverbs* corpus, paremiological variability

1 Uvod

Pregovori kot zakladnica kulturne dediščine razkrivajo ljudske modrosti preteklih generacij. Že zveza *star pregovor pravi*, ki je tudi statistično ena najpogostejših in medsebojno najbolj povezanih kolokacij samostalnika *pregovor*, implicira dvoje: da je nastanek pregovorov vezan na preteklost ter da pregovori posredujejo neko sporočilo. Pregovori, njihove variante in prenovitve so del sodobnega jezika in opazna sestavina naše vsakdanje komunikacije tudi na družbenih omrežjih, kot so Twiter, Facebook, Instagram, Youtube, Tiktok, na forumih in blogih. Zaradi jedrnatosti sporočila so pregovori in druge paremiološke enote (v nadaljevanju PE) funkcionalno jezikovno sredstvo za izražanje, podkrepitev in argumentiranje misli, stališč, mnenj in vrednot. Zaradi formalno-vsebinskih specifik tega besedilnega žanra ter zapomnljivosti informativnih ustaljenih stavčnih struktur je raba PE na družbenih omrežjih funkcionalna

---

¹ Raziskava je nastala v okviru projekta Tradicionalne paremiološke enote v dialogu s sodobno rabo (ARRS: J6-2579) in raziskovalnega programa Slovenski jezik v sinhronem in diahronem razvoju (ARRS: P6-0038).

in tudi pričakovana. Ob tem pa niso pojasnjeni dejavniki, ki vplivajo na rabo PE na družbenih omrežjih. V pričujoči raziskavi smo si zastavili nekaj vprašanj, odgovori nanja pa bi lahko pomagali razumeti ta pojav:

- Ali vključenost PE v slovarske vire vpliva na njihovo rabo na družbenih omrežjih?
- Ali je raba PE na družbenih omrežjih zavestna?
- Ali se na družbenih omrežjih uporabljajo le PE ali tudi njihove variante in prenovitve?
- Kakšna je vloga PE na družbenih omrežjih?

2 Opredelitev paremiološkega žanra v jezikoslovju

Slovensko jezikoslovno raziskovanje paremiologije je v zadnjem desetletju opazno napredovalo in prineslo nekaj pomembnih paremioloških raziskav in praks.² Med najpomembnejšimi izpostavimo s sociolingvistično in korpusno raziskavo ugotovljen in določen slovenski paremiološki minimum in optimum, tj. nabor najbolj poznanih in pogostih PE (Meterc 2016a, 2017), empirično podprto razmejevanje med paremiologijo in neparemiološko stavčno frazeologijo (Meterc 2016b), objavo rastočega *Slovarja pregovorov in sorodnih paremioloških izrazov oz. SPP*³ (Meterc 2020), aplikativni prenos paremioloških spoznanj v različna učna orodja, npr. večjezično frazeološko učno gradivo *Ephras* (www.ephras.org), SprichWort-Plattform (www.sprichwort-plattform.org), zbirka *Frida* v okviru orodja *Slovenščina na dlani* (Ulčnik, Meterc 2019; Meterc 2021), frazeološko-paremiološki razdelek na šolskem portalu *Franček* (www.francek.si).

Čeprav so pregovori tipične paremije, pa paremiologija raziskuje širši nabor enot, npr. reke, antipregovore, velerizme, vraže, vremenska napotila ipd. Paremiologi (Meterc 2016b, 2017: 23–38) ob tem opozarjajo, da ni mogoče vedno narediti jasne ločnice med posameznimi žanri oz. med paremiologijo in stavčno frazeologijo (npr. pragmatičnimi frazemi). Zaradi raznovrstnega nabora PE in različnih pristopov k njihovi obravnavi v okviru jezikoslovja oz. slovstvene folkloristike pregovori nimajo univerzalne opredelitve in tudi med lastnostmi pregovorov so v paremiološki literaturi osvetljeni in izpostavljeni različni vsebinski elementi (Ulčnik 2015: 111; Meterc 2017: 29–33). N. Ulčnik (2015: 112) jih je predstavila v 9 sklopih, ki jih lahko razporedimo glede na strukturne lastnosti (mikrobesedilna zgradba, zgradba povedi, relativna strukturna stabilnost, možnost modifikacij), pomenske lastnosti (idiomatičnost, metaforičnost, preneseni pomen, možnost dvojnega branja), stilistične lastnosti (figurativnost, rima, aliteracija, asonanca, personifikacija, hiperbola, paralelizem, elipsa, retorična učinkovitost; ekspresivnost, slikovitost, konotativnost), pragmatične oz. funkcijske lastnosti (izražanje ljudske modrosti, splošnih resnic, ki temeljijo na življenjskih izkušnjah; večfunkcionalnost, poučnost, didaktičnost, podkrepitev izrečenega, nestrinjanje z

² Pregledno o razvoju slovenske paremiologije gl. Babič (2011), Ulčnik (2015), Meterc (2016c, 2016d, 2017, 2021).

³ *SPP* je prvi slovenski rastoči paremiološki slovar. Vsebuje pregovore, reke, vraže, velerizme, antipregovore, frazeološke replike in druge paremiološke žanre. Trenutno obsega 718 iztočnic, ki so sestavine 260 PE.

izrečenim, ironizacija, opozorilo, svarilo, grožnja, nasvet, smernica, opravičilo, spodbuda, tolažba, sklep, argument), psiholingvistične lastnosti (splošno poznavanje, hranjenje enot v mentalnem spominu, zapomnljivost) in kulturološke lastnosti (medgeneracijsko izročilo, kulturna dediščina, prenašanje iz roda v rod, neznano avtorstvo). Paremiološki žanr lahko za potrebe naše raziskave opredelimo kot strnjeno izrazno sredstvo, ki ima praviloma zgradbo ustaljene splošno znane eno- ali večstavčne povedi in na jedrnat in ekspresiven način izraža ljudsko modrost, resnico, v kateri so zajete prvine različnih življenjskih izkušenj ter kulturno relevantnih vrednot družbe v dani jezikovni skupnosti, kjer opravlja več različnih govornih dejanj.

3 Frazeološka sestavina *kruh* v slovenščini

Kruh ima v naši kulturi prehranjevanja (tako v slovenskem kot širšem evropskem prostoru) izjemno pomembno mesto. Kot prehrabeno živilo je v človeški družbi prisoten že od prazgodovine. Prvi kruh so verjetno pripravljali in pekli na vročih razgretih kamnih ali vročem pepelu v ognjiščih že pred več kot 14.000 leti, sprva na področju Srednjega vzhoda (Arranz-Otaegui 2018). Zaradi vloge, ki jo je imel kruh v vsakdanjem življenju ljudi, je nastalo več sekundarnih pomenskih prenosov, npr. kruh kot metafora za delo in poklic. Metaforika temelji na skupni asociativni vsebini, saj tako kruh kot delo oz. delavnost omogočata (lažje, boljše) preživetje in nudita materialno preskrbljenost, kar slikovito izraža pregovor *Kdor zgodaj vstaja, mu kruha ostaja* 'kdor je delaven, prizadeven, dobro živi'. Metaforizacija leksema *kruh*,⁴ ki je slovarsko dokumentirana v mnogih jezikih,⁵ vsebuje tiste konotativne vsebine, ki so v procesu ustaljevanja pogosto rabljenih in/ali slikovitih besednih zvez oz. stavčnih struktur motivirale nastanek frazeoloških enot.

Sestavina *kruh* je prisotna v mnogih frazemih in PE slovanskih in drugih jezikov, npr. primerjalni frazem *dober kot kruh* (Fink Arsovski 2006: 217), frazem *ob kruhu in vodi* (SSF), izbiblijski pregovor *Človek ne živi samo od kruha*.⁶

V slovenskih frazemih in pregovorih so poleg osnovne metaforizacije (prim. SSKJ) vsebovane že v metaforično izpeljanih pomenih leksema *kruh* – tj. kruh kot delo, zaposlitev, poklic, npr. *iti s trebuhom za kruhom* 'iskati zaslužek zunaj domačega kraja, domovine', kruh kot (osnovna) materialna sredstva, materialne dobrine, npr. *Človek ne živi samo od kruha* 'človeka ne zadovoljijo samo materialne dobrine', – prisotni

⁴ Govorimo seveda o metafori kot jezikovnosistemski danosti, sestavini leksikalnega sistema (Vidovič Muha 2000: 143; Snoj 2011: 93).

⁵ Metaforizacija kruha v ruskem in italijanskem jeziku je obravnavana v prispevku Yurine in Pomarolli (2017), kjer je z analizo simbolne upodobitve kruha v svetopisemskih besedilih raziskana krščanska simbolika v metaforični označbi kruha. Na produktivnost metaforizacije kruha sta vplivala izvorno kmetijska kultura pri obeh narodih in razvoj kulture pod vplivom krščanske tradicije. Oba dejavnika sta prisotna tudi v slovenskem prostoru.

⁶ Frazeologija s sestavino *kruh* je bila raziskovana zlasti s kontrastivnega, kulturološkega in konceptualnega vidika, npr. kontrastivna in lingvokulturološka analiza frazemov in PE v albanskem in srbskem jeziku (Mutavdžić, Krijezi 2022) ter etnolingvistična kulturološka raziskava romunskih frazemov o kruhu (Savin 2012).

še drugi metaforično motivirani pomeni, npr. kruh kot uspeh, rezultat, dosežek, npr. *Iz te moke ne bo kruha* 'prizadevanje se ne bo uresničilo, ne bo dalo pričakovanega rezultata', *Kdor jezika špara, kruha strada* 'kdor si ne upa, ne zna kaj vprašati, prositi, ima škodo, ne doseže tistega, za kar se poteguje'. Zanimiva je frazeološko izražena metaforična dihotomija med belim kruhom kot simbolom obilja, npr. *jesti bel(i) kruh* 'živeti v izobilju', in črnim kruhom kot simbolom revščine, pomanjkanja,⁷ npr. *jesti črn(i) kruh* 'živeti v pomanjkanju', prisotno tudi v PE *Kdor se mlad belega kruha brani, bo star rad črnega hrustal, Bolje je doma jesti črn kruh, kot na tujem belega*. Kruh v frazeološki sliki predstavlja dvoje: metaforo obilja, preskrbljenosti, samostojnosti, uspešnosti, po kateri hrepenimo in h kateri stremimo in je zato konotirana pozitivno, npr. *biti pri kruhu* 'imeti poklic', ali pa metaforo revščine, propada, odvisnosti, ki se je bojimo in je zato konotirana negativno, npr. *živeti ob kruhu in vodi* 'slabo živeti, živeti v pomanjkanju'. Sekundarna in kulturološko pogojena metaforizacija kruha se nanaša na negativne osebnostne lastnosti, ki jih spodbudi (pre)obilje materialnih dobrin: *biti (od) (belega) kruha pijan* 'biti objesten, razvajen', *preobjesti se (belega) kruha* 'zaradi izobilja biti objesten, predrzen'.⁸

4 Metoda raziskave

4.1 Priprava gradiva

Gradivsko izhodišče za raziskavo je predstavljal korpus *Pregovori 1.0*. Zbirka je začela nastajati na Inštitutu za slovensko narodopisje leta 1951, sistematično urejanje in digitalizacija gradiva sta potekala od leta 1997 dalje (Marija Stanonik, Saša Babič). Deloma prečiščeno⁹ in korpusno označeno gradivo je od leta 2022 digitalno in prosto dostopno prek iskalnikov KonText in NoSketch na repozitoriju Clarin.¹⁰ *Pregovori* vsebujejo več kot 36.200 pregovorov, izpisanih iz 2515 bibliografskih enot iz obdobja 1578–2010 (Babič 2022). Za sestavino *kruh* najdemo poleg tipičnih pregovorov (*Kjer je delo, tam je kruh*) še primere vremenskih oz. koledarskih pregovorov (*Sv. Jurij donese vina, sv. Marko kruha*), nekatere posebne tipe živilskih pregovorov (*Rž pravi: Deni me v suho, te bom dala h kruhu*). PE smo skušali razvrstiti glede na njihove osnovne/edine oblike in variante, pri čemer smo upoštevali glasoslovno, oblikoslovno, leksikalno in skladiensko variantnost. Tako pripravljeno gradivo smo uporabili za nadaljnjo korpusno analizo. Nabor PE s sestavino *kruh* smo dopolnili še iz slovarskih virov: Pavlica, *SSKJ, SPP*.

⁷ Črni kruh kot živilo sicer nima več negativne konotacije, saj v današnji kulturi prehranjevanja izbira črnega kruha velja celo za bolj zdravo. Torej frazeološka slika izhaja iz preteklosti, ko so si (svež) beli kruh lahko privoščili le bogatejši, višji družbeni sloji (Gill 2021).

⁸ Kac (2018: 112) je frazeme s sestavino *kruh* razvrstila v šest pomenskih skupin: delo oz. služba, revščina oz. skromno življenje, dobrota, objestnost oz. lakomnost, neizvedljivost česa, potrebnost.

⁹ Odstranjeni so bili frazemi in nekateri paremiološki žanri (reki, velerizmi ipd.).

¹⁰ Gre za enega od rezultatov projekta *Tradicionalne paremiološke enote v dialogu s sodobno rabo*, ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (1. 9. 2020–31. 8. 2023, J6-2579).

4.2 Potek analize

Konkordance PE z lemo *kruh* smo v korpusu *Pregovori* pregledali in enotam skušali določiti stabilna paremiološka jedra, to so »frazna jedra«, sestavljena iz relativno ustaljenih leksikaliziranih zvez, ki predstavljajo prepoznaven in stabilen del frazeološke enote (Gantar 2007: 37). Izhajanje iz stabilnih paremioloških jeder nam je ob korpusni analizi omogočalo fleksibilnejšo kombinatoriko poizvedb, saj so PE zaradi variantnosti, prenovitvenosti in stavčne strukture v korpusih težje ulovljive.

Rabo stabilnih paremioloških jeder, paremioloških enot in njihovih variant smo preverjali v dveh korpusih: a) slovenski referenčni korpus *Gigafida 2.0* (v nadaljevanju *GF*), ki vsebuje več kot 1,1 milijarde besed iz besedil, objavljenih v obdobju 1990–2018, in b) korpus besedil s slovenskih družbenih omrežij *Janes 1.0* (v nadaljevanju *Janes*), ki vsebuje več kot 191 milijonov besed iz različnih tipov spletnih besedil, ki so bila objavljena na družbenih omrežjih v obdobju 2001–2017. Rabo PE, ki imajo v vsaj eni od oblik najmanj pet potrditev v korpusnem gradivu, smo primerjali med korpusoma, pri čemer smo upoštevali relativno pogostnost glede na statistični izračun pojavitev na milijon. V zadnjem koraku analize smo rabo različnih paremioloških žanrov (pregovor, rek, rek s statusom krilatice)¹¹ primerjalno analizirali v *Janesu*, ki vsebuje pet različnih tipov javno objavljenih uporabniških spletnih vsebin: tvite, spletne forume, novice s komentarji uporabnikov, blogovske zapise s komentarji uporabnikov ter uporabniške in pogovorne strani na Wikipediji (Fišer, Erjavec, Ljubešič 2016). Pri tem smo med korpusnimi podatki upoštevali podatek o relativni pogostnosti rabe, tudi glede na vrsto in specifično družbenega omrežja, sentiment besedila (Fišer, Erjavec, Ljubešič 2016: 87–89), kronološki vidik rabe ter specifične uporabnika (npr. spol), med kontekstualnimi podatki temo besedila, vključenost enot v širši kontekst, sopojavljanje z drugimi PE ter njihovo vlogo, ki jo tipično opravljajo v besedilih družbenih omrežij.

5 Rezultati in diskusija

5.1 Pogostnost rabe PE na družbenih omrežjih

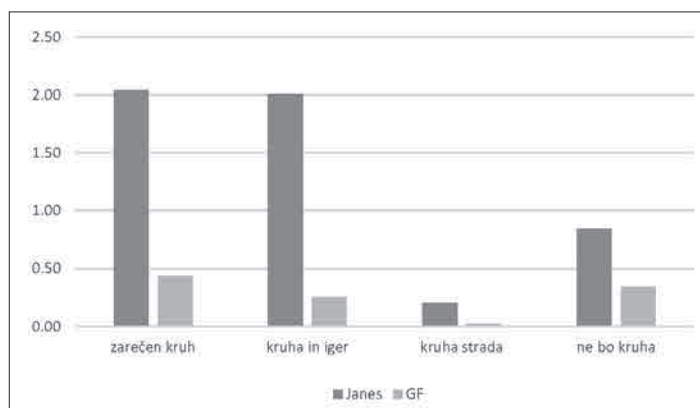
Beseda *kruh* ima v besedilih družbenih omrežij nekoliko pogostejšo relativno pogostnost rabe kot v besedilih referenčnega korpusa, ki ga sestavljajo časopisi, revije, spletna besedila, leposlovje, učbeniki, stvarna literatura. Glede na statistično izračunano vzajemno povezanost besed (vrednost MI3) je v *Janesu* zveza *zarečeni kruh* na prvem mestu in v *GF* na tretjem. Zveza predstavlja bodisi stabilno paremiološko jedro pregovora *Zarečenega kruha se največ poje* (1) ali iz pregovora nastali samostalniški frazem (2). Ker ima samostalniški frazem v gradivu sodobne slovenščine prepričljive potrditve rabe, bi bila pričakovana tudi njegova vključenost v *SSF* oz. druge slovarje s frazeologijo.

- (1) Sicer pa nič novega, **zarečenega kruha se največ poje**.
- (2) Kako že sam pravi? Prihaja čas **zarečenega kruha**.

¹¹ Za pojasnila glede različnih vrst paremioloških žanrov, upoštevanih v tem prispevku, se zahvaljujem M. Metercu.

Primerjava med korpusoma pokaže, da je zveza *zarečen kruh* v besedilih družbenih omrežij 4,6-krat pogostejša kot v besedilih referenčnega korpusa (navpična os na Grafu 1 podaja podatek o številu pojavitev na milijon besed). Primerljivo razmerje se razkrije tudi pri nekaterih drugih PE ne glede na paremiološki žanr.¹² Graf 1 prikazuje korpusno razmerje v pogostosti rabe stabilnega paremiološkega jedra pregovora *Kdor jezika špara, kruha strada*, reka s statusom krilatice *Kruha in iger* in reka *Iz te moke ne bo kruha*.

Graf 1: Primerjava relativne pogostosti rabe stabilnih paremioloških jeder v korpusih *Janes* in *GF*.

Pregovor *Zarečenega kruha se največ poje* tudi sicer spada med najbolj poznane in pogoste slovenske pregovore. Meterc (2017: 237) pri tej enoti ugotavlja 99,3-% poznanost. Navajajo ga vsi v našo raziskavo zajeti slovarski viri (Pavlica, *SSKJ*, *SPP*).

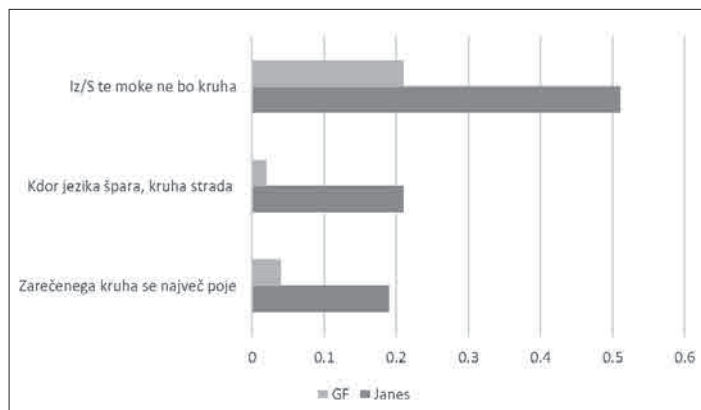
Za veliko večino PE s sestavino *kruh* iz korpusa *Pregovori*, v katerem je zabeleženih 591 PE in njihovih variant, se je ob preverbi v *GF* izkazalo, da nimajo potrditev o rabi, kar pomeni, da jih tudi prihodnji slovarski viri verjetno ne bodo zajeli, npr. *Sadje je les, če ni kruha vmes*, *Boljši je kos kruha v žepu, kakor šopek za klobukom*, *Suša vzame en kos kruha, toča/moča pa dva*, *Sila dober kruh peče*, *Pravica kruha prosi*, *Ljubezen brez kruha kmalu ugasne*, *Kdor je v kruhu rojen, nikdar hleba ne doseže*, *Sitemu trebuhu še bel kruh ni všeč*, *Kaša po kruhu vpraša*, *Brez kvasa kruh ne vzhaja*, *Žena kruh peče, nikogar poleg sebe neče*.

PE iz korpusa *Pregovori*, katerih rabo smo potrdili v besedilih sodobne slovenščine, se uporabljajo tudi v besedilih družbenih omrežij. V dveh od štirih primerov pregovorov, ki smo jih analizirali, lahko s korpusno pridobljenimi podatki potrdimo enako relativno pogostnost rabe med *GF* in *Janesom* (*Kruha ne naredi moka, ampak roka*, *Če/Naj človek pol sveta obteče, najboljši kruh doma se peče*), pri drugih dveh

¹² Do podobnih ugotovitev ob drugih primerih PE so prišli tudi v primerjalni korpusni raziskavi med *Janesom* in korpusom *Kres* (Justin, Hirci, Gantar 2015: 35).

pa opazno višjo relativno pogostnost rabe v besedilih družbenih omrežij (*Kdor jezika špara, kruha strada, Zarečenega kruha se največ poje*). Višja pogostnost je potrjena tudi v primeru rabe reka *Iz/S te moke ne bo kruha* (prim. Graf 2).

Graf 2: Relativna pogostnost rabe PE v *Janesu* in *GF*.

Kot kažejo korpusni podatki, je relativna pogostnost rabe pregovora *Kdor jezika špara, kruha strada* v besedilih družbenih omrežij desetkrat višja kot v besedilih referenčnega korpusa. Na družbenih omrežjih se ta pregovor pojavlja skoraj izključno v tvitih (45/51),¹³ potrjena je še raba v blogu (4/51) in na forumu (2/51). Glede na sentiment besedila je pregovor uporabljen v vseh treh tipih, prevladujoče v nevtralnih (30/51), sledijo pozitivni (13/51), najredkeje pa je uporabljen v besedilih z negativnim sentimentom (8/51). Glede na spol uporabnika so pregovor v pretežni meri zapisali moški uporabniki (31/51),¹⁴ uporabnic ženskega spola je za polovico manj (14/51). Kronološko je raba pregovora razpršena na obdobje 9 let. S po najmanj enim tvitvom je prisotna od obdobja 2009 do 2017. Po pogostosti rabe pregovora v tvitih izstopa leto 2016 (16/51). Poizvedba na *Googlu* pokaže, da je 20. maja 2016 R. Lisac objavil blog z naslovom *Pri prodaji nakita še kako velja star pregovor: »Kdor jezika špara, kruha strada.«* (<https://www.robertlisac.com/mihaelakezman/>). V tvitih se enak besedilni segment pojavi prvič na isti dan (20. 5.), nato v naslednjih dneh še dvakrat (21. 5., 23. 5.), kar pomeni, da je raba pregovora v tvitih neposredno povezana z rabo v izhodiščnem blogu, tviti pa z retvitanjem pomembno prispevajo k širjenju pregovora.

5.2 Variantnost in prenovitvenost PE

Večina PE s sestavino *kruh* je že v korpusu *Pregovori* pestro variantnih. Pregovor *Zarečenega kruha se največ poje* je npr. naveden v 30 različnih oblikah. Variantnost

¹³ Večji delež je sicer pričakovano, saj je v *Janesu* podkorpus tvitov največji, predstavlja več kot polovico korpusa (Fišer, Erjavec, Ljubešič 2016).

¹⁴ V besedilih spletnih omrežij v *Janesu* je sicer na splošno več moških uporabnikov, kar je svojevrsten sociološki fenomen (Fišer, Erjavec, Ljubešič 2016: 79).

je prisotna na leksikalni in skladenjski ravni. Leksikalne variante izkazujejo zamenjavo glagolske in prislovne sestavine (*pojesti/snesti, največ/dosti/veliko*). Skladenjske variante imajo razširjeno zgradbo s pridevnikom (*zapečen/pečen*), npr. *Zarečenega kruha se več poje kot zapečenega*.

Pri pregovoru *Kdor jezika špara, kruha strada* smo določili dve oblikovno stabilni paremiološki jedri (v odvisnem in glavnem stavku: *jezika špara* in *kruha strada*). Ti besedni zvezi sta v sodobni slovenščini uporabljeni skoraj izključno v zgradbi te PE (v *GF* v vseh 24 konkordancah). Variantnost je prisotna zlasti v glavnem stavku in je prisotna že v zbirki *Pregovori*, kjer so ohranjene glasoslovne variante zaimenske sestavine (*kdor/kdur/ki/uni ki*), oblikoslovne v sklonu sestavine *jezik*, ki je v imenovalniku ednine, tožilniku ednine ali mestniku ednine (*jezik/jezika/pri jeziku*), leksikalna varianta, ki je z izhodiščno sestavino v sinonimnem razmerju (*jezik/beseda*). Inovativna pa je družbenemu omrežju prilagojena posebna emotikonska varianta, kjer je sestavina pregovora zamenjana z emotikonom.

Tudi drugi paremiološki žanri z rabo na družbenih omrežjih razvijejo visoko stopnjo variantnosti in prenovitvenosti. Po preverbi v *Janesu* smo to lastnost potrdili pri vseh opazovanih PE. Pogoste so sestavinske prenovitve (Kržišnik 1987) s sestavinami, ki so povezane s sodobnim slogom življenja in izražanja, npr. *Kdor lajka/retvita špara, kruha strada, Kdor jezika špara, seksa/miru/marsikaj strada, Zarečenih pic se največ poje, Zarečenega bulshita se največ poje, Iz te koke, ne bo kruha*. Avtor enega od tvitov je prenovitev pospremil s komentarjem, ki razkriva družbeno potrebo po aktualizaciji tradicionalnih PE: »Pregovori so za časom, zato smo jih priredili, da so v koraku s časom«.

Z rabo PE oz. njihovih prenovitev so v besedilih družbenih omrežjih poudarjene tudi nekatere družbene in kulturne vrednote oz. spremembe, npr. z jezikanjem, ugovarjanjem ne dosežemo zelenega (3), dvom o aktualnosti paremiološkega sporočila (4), neprimerno izražanje na družbenem omrežju je kaznovano (5).

(3) *Kdor jeziká, kruha strada.*

(4) Upravičeno sem vedno **dvomila v rek "kdor jezika špara, kruha strada"!!**

(5) Kdor jezika špara, kruha strada. To velja v življenju. **Na twitterju je drugo pravilo: Kdor jezika ne špara, faše blokado.**

Vse razširitve oblik PE še niso variante ali prenovitve, npr. razširitve s časovnimi prislovi, členki (*Zarečenega kruha se vedno/zares največ poje*). Take primere bi bilo ustrezneje razlagati kot možne besedilne uresničitve, čeprav je meja tu zelo tanka.¹⁵

¹⁵ Ta presoja je potrebna zlasti v leksikografiji pri odločevanju glede slovarskega prikaza variantnosti PE. Ob dejstvu, da se v sodobnih (spletnih) besedilih pogosto zgolj reproducirajo isti segmenti besedil (npr. s kopiranjem, retvitanjem ipd.), je upoštevanje zgolj frekvenčnega vidika pri ugotavljanju variantnosti lahko zavajajoče.

5.3 Nekateri drugi parametri rabe

5.3.1 Zavestnost oz. intuitivnost rabe

Raba PE na družbenih omrežjih je zavestna, saj uporabniki ob navedbi PE pogosto uporabljajo uvajalna sredstva (Čermák 2004; Meterc 2019; Ulčnik 2020), npr. *včasih so rekli, star pregovor pravi, kot pravi rek, saj poznaš pregovor, na gorenjskem rečemo, saj veš tisto, mama je rekla* (7), lahko tudi v angleškem jeziku ob slovenskem pregovoru, npr. *telling us old folks in Slovenia* (8).

(7) mama je rekla, **kdor jezika špara kruha strada** :)

(8) well some sentences its hard translate, but i try to do best [...] whoever save a tongue .. it will starve bread, telling us old folks in Slovenia :) **Kdor jezika špara, kruha strada**

Indikator zavestnega oz. intuitivnega védenja, da je pregovor sam zase neko zaključeno besedilo oz. sporočilo, je pogosta uporaba ločil, zlasti narekovajev, ki v slovenščini tipično označujejo premi govor in citatnost. Primerjalno med posameznimi paremiološkimi žanri smo opazili¹⁶ pogostejšo rabo narekovajev in uvajalnih sredstev pri pregovorih in redkeje pri rekih, pri čemer jezikovni uporabniki posameznih paremioloških žanrov tipološko ne razločujejo (4). Uvajalno sredstvo torej nima funkcije žanrske opredelitve PE, temveč le sugerira njegovo rabo in umeščenost v širši kontekst.

5.3.2 Umeščenost PE v besedila družbenih omrežij

Raziskava, ki so jo opravili Justin, Hirci in Gantar (2015: 33), je pokazala, da je vključevanje PE in njihovih prenovitev »ena od bistvenih značilnosti spletne komunikacije«. Raba PE je na družbenih omrežjih opazna zlasti v tvitih, ki so tipično zelo kratka besedila. Besedila v *Janesu* v povprečju vsebujejo manj kot 20 besed, tviti največ 140 znakov (Fišer, Erjavec, Ljubešić 2016: 74). Tvit ali spletni komentar je lahko sestavljen zgolj iz enega samega pregovora ali njegove prenovitve, pa je sporočilni namen besedila kljub temu dosežen. Raba PE v znakovno omejenih besedilih je mogoča zaradi bogate sporočilne in funkcionalne vrednosti PE. Razmerje en tvit – ena PE, ki ga na družbenih omrežjih neredko opazimo, pa dokazuje, da so PE jezikovno sredstvo, ki lahko z malo besedami oz. kljub omejenemu številu znakov veliko sporočijo. Zaradi te lastnosti je njihova umeščenost v besedila na družbenih omrežjih strateška.

V 90. letih 20. stoletja je veljajo, da je »besedilo bogato s frazemi že, če v njem stoji en frazem na 80–120 besed, [ter] da besedilo z enim frazedom na deset in manj besed ne obstaja« (Kržišnik 2018: 11, po Čermák 1985). Na družbenih omrežjih je nizanje, sopostavljanje bodisi sopomenskih bodisi protipomenskih PE pogosta praksa. Nizanje PE v besedilih družbenih omrežij ima z vidika govornih dejanj lahko predstavitevno funkcijo z namenom dodatno prispevati k sporočilni vrednosti (9) oz. ekspresivno funkcijo, ki služi za stilizacijo spletnega besedila (10). Z ekspresivno in kreativno jezikovno rabo je namreč mogoče vzbuditi pozornost, povečati opaznost, duhovitost,

¹⁶ Opažanje bi bilo treba dodatno empirično preveriti.

sledenje drugih uporabnikov in nadaljnje širjenje sporočil, čemur so družbena omrežja tudi v osnovi namenjena.

- (9) **Kdor jezika špara, kruha strada, kdor molči, pa desetim odgovori**, ker je **molk menda zlato**. Ali pač?
- (10) Ko je videl, da **iz te moke ne bo kruha** je samo lepo **obrnil ploščo** in rekel, da ker je šlo za manjši prekršek.

6 Zaključek

Družbena omrežja so medij, ki v 21. stoletju vpliva na hitro širjenje in tudi preoblikovanje tradicionalnih PE. V raziskavi smo ugotovili, da se v različnih tipih besedil družbenih omrežij rabijo tiste PE, ki so že bile zabeležene v slovarskih virih, so splošno poznane in je njihova raba potrjena tudi v referenčnem korpusu sodobne slovenščine. Formalna omejitev števila znakov v spletnih besedilih ne zavira rabe PE na družbenih omrežjih. Čeprav jezikovni uporabniki zgolj intuitivno tipologizirajo PE (rek – pregovor), je sama raba PE na družbenih omrežjih zavestna. PE so pogosto v kontekstu pospremljene s posebnimi uvajalnimi jezikovnimi sredstvi. PE na družbenih omrežjih izkazujejo visoko stopnjo variantnosti in prenovitvenosti. Zlasti s paremiološkimi prenovitvami jezikovni uporabniki na družbenih omrežjih poudarjajo nekatere družbeno in kulturno relevantne vrednote oz. spremembe in s tem vplivajo na širjenje družbenoaktualiziranih sporočil.

VIRI IN LITERATURA

- Amaia ARRANZ-OTAEGUI, Lara GONZALEZ CARRETERO, Monica. N. RAMSEY, Tobias RICHTER, 2018. Archaeobotanical evidence reveals the origins of bread 14,400 years ago in northeastern Jordan. *Proceedings of the National Academy of Sciences* 115/31. 7925–30. [Tudi na spletu](#).
- Saša BABIČ, 2010: Sodobne modifikacije pregovorov, frazemov in drugih folklornih obrazcev. *Slavica Slovaca* 45/1. 154–61.
- Saša BABIČ, 2011: Paremiologija – na križišču jezikoslovja in slovstvene folkloristike. Ur. Simona Kranjc: *Meddisciplinarnost v slovenistiki. Simpozij 30*. Ljubljana. 27–31.
- Saša BABIČ idr., 2022: Collection of Slovenian paremiological units Pregovori 1.0, Slovenian language resource repository CLARIN.SI, ISSN 2820-4042. [Na spletu](#).
- František ČERMÁK, 2004: Besedilna uvajalna sredstva rečenic in drugih stalnih besednih zvez. *Slavistična revija* 52/1. 71–88. [Tudi na spletu](#).
- Željka FINK ARSOVSKI, 2006: *Hrvatsko-slavensko rječnik poredbenih frazema*. Zagreb: Knjigra.
- Darja FIŠER, Tomaž ERJAVEC, Nikola LJUBEŠIĆ, 2016: JANES v0.4: Korpus slovenskih uporabniških vsebin. *Slovenščina 2.0* 4/2. 67–99. [Tudi na spletu](#).
- Polona GANTAR, 2007: *Stalne besedne zveze v slovenščini: korpusni pristop*. Ljubljana: Založba ZRC.

- Gigafida* = *Gigafida 2.0: Korpus pisne standardne slovenščine*. [Na spletu](#).
- Kelli R. GILL, 2021: White Bread as a Working-Class Symbol. Jennifer Beech, Matthew Wayne Guy (ur): *Working-Class Rhetorics*. Leiden: Brill. 148–58.
- Janes* = *Korpus besedil s slovenskih družbenih omrežij Janes v1.0*. [Na spletu](#).
- Martin JUSTIN, Nejc HIRCI, Polona GANTAR, 2015: Rana ura, slovenskih fantov grob: analiza frazeoloških prenovitev v spletni slovenščini. Ur. Darja Fišer: *Zbornik konference Slovenščina na spletu in v novih medijih*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 33–37. [Tudi na spletu](#).
- Urša KAC, 2018: Leksem *kruh* in njegove tvorjenke v specializiranih in splošnih slovarskih ter korpusnih virih. *Jezikoslovni zapiski* 24/1. 103–15. [Tudi na spletu](#).
- Erika KRŽIŠNIK, 1987: Prenovitev kot inovacijski postopek. *Slava* 1/1. 49–56.
- Erika KRŽIŠNIK, 2018: Vinjete in Podobe iz sanj – mejnika v stilistični izrabi frazeologije. *1918 v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. 11–19. [Tudi na spletu](#).
- Matej METERC, 2016a: The Slovene paremiological optimum: new empirical research tools and the augmentation of the field of minimum-oriented research. *Proverbium: yearbook of International Proverb Scholarship* 33. 319–38. [Tudi na spletu](#).
- Matej METERC, 2016b: Empirični pristopi k razločevanju med neparemiološkimi in paremiološkimi stavčnimi frazemi. *Jezikoslovni zapiski: zbornik Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša* 22/1. 39–49. [Tudi na spletu](#).
- Matej METERC, 2016c: Izrazi za stavčne frazeme v slovenskem govornem in raziskovalnem prostoru skozi čas. Ur. Erika Kržišnik idr.: *Prostor in čas v frazeologiji*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 181–90, 503–04.
- Matej METERC, 2016d: Toporišičev termin rečenica in širina polja stavčne frazeologije v sodobnih raziskavah. Ur. Erika Kržišnik idr.: *Toporišičeva obdobja. Simpozij 35*. Ljubljana. 125–31.
- Matej METERC, 2017: *Paremiološki optimum: najbolj poznani in pogosti pregovori ter sorodne paremije v slovenščini*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Matej METERC, 2019: Analiza rabe paremioloških uvajalnih sredstev v parlamentarnih razpravah iz korpusa SiParl. Ur. Hotimir Tivadar: *Slovenski javni govor in jezikovno-kulturna (samo) zavest. Obdobja 38*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 135–41. [Tudi na spletu](#).
- Matej METERC, 2020–: *Slovar pregovorov in sorodnih paremioloških izrazov*. [Na spletu](#).
- Matej METERC, 2021: Paremiologija v bazi znanja: o pregovorih in sorodnih izrazih. Ur. Natalija Ulčnik: *Slovenščina na dlani* 3. Univerza v Mariboru: Univerzitetna založba. 57–62. [Tudi na spletu](#).
- Predrag MUTAVDŽIĆ, Merima KRIJEZI, 2022: The Lexeme bukë ('Bread') Observed through the Prism of Albanian Phraseology and Culture (with Reference to Serbian). *Гласник Етнографског института САНУ [Glasnik Etnografskog instituta SANU]* 70/1. 249–64. [Na spletu](#).
- Josip PAVLICA, 1960: *Frazeološki slovar v petih jezikih: rječnik slovenačkih, hrvatskosrpskih, latinskih, njemačkih, francuskih i engleskih fraza*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Pregovori* = *Pregovori (zbirka slovenskih pregovorov)*. [Na spletu](#).
- Petronela SAVIN, 2012: Bread. From Culture to Phraseological Imaginary. *Philologica Jassyensia* 8.2/16. 185–91.

- Jerica SNOJ, 2011: Metaforična pomenotvornost z vidika sintagmatike. *Jezikoslovni zapiski* 17/2, 93–105. [Tudi na spletu.](#)
- SPP = Meterc 2020–. [Na spletu.](#)
- SSF = Keber, Janez 2011, 2015: *Slovar slovenski frazemov.* [Na spletu.](#)
- SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja.* [Na spletu.](#)
- Natalija ULČNIK, 2015: Razvoj slovenske paremiologije in paremiološke terminologije. *Slavia Centralis* 1. 105–18. [Tudi na spletu.](#)
- Natalija ULČNIK, Matej METERC, 2019: Izbor pregovorov za bazo FRIDA. *Slovenščina na dlani* 2. Maribor. 47–55. [Tudi na spletu.](#)
- Natalija ULČNIK, 2020. Uvajalna sredstva pregovorov z južnoslovansko nacionalno oznako v korpusu starejše in sodobne slovenščine. *Slavia Centralis* 13/1. 22–39.
- Ada VIDOVIČ MUHA, 2000: *Slovensko leksikalno pomenoslovje: Govorica slovarja.* Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- E. A. YURINA, Giorgia POMAROLLI, 2017: The Biblical symbolism of bread in figurative means of Russian and Italian languages. *Yazyk i kultura-language and culture* 39. 84–106.

SUMMARY

Slovenian paremiological units are used in various types of social networks, most often and noticeably in tweets. The use of paremiological units, their variants and modifications is even more frequent in the texts of social networks than in newspapers, magazines, fiction and other texts. The use of the paremiological genre is intuitive, especially the use of proverbs and sayings, while the use of paremiological units is conscious, as they are often accompanied by special intruders, or they are written in quotation marks. More common in social networks is the use of paremiological units or their variants, which are also discussed in dictionaries. Paremiological modifications also have the function of spreading socio-political and culturally relevant messages on social networks. It makes sense to determine stable paremiological cores for corpus research in paremiology due to the structural properties of paremiological units. In order to preserve the paremiological heritage, it is necessary to collect paremiological material in a targeted manner, since the corpus material does not yield the vast majority of paremiological units, as has the analysis of paremiological units with the constituent *kruh* (Eng. bread) has shown.